

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Perfectum greckie w służbie teologii

Author: Tomasz Kusz

Citation style: Kusz Tomasz. (2015). Perfectum greckie w służbie teologii. W: J. Kempa, M. Giglok (red.), "Słowo, doświadczenie, tajemnica" (S. 335-345). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Tomasz Kusz

Uniwersytet Śląski

Perfectum greckie w służbie teologii

Greek *perfectum* in the service of theology

Abstract: Authors of the New Testament faced a challenge of expressing the mystery of Jesus Christ together with its consequences in one of the human languages. The Greek language in its common form of *koine* was chosen to do this. In this way the Greek grammar was engaged // involved in the presentation of the theological truth. Special attention should be paid to the so called Greek *perfectum* (*perfectum graecum*) in the New Testament texts. This form is used to express a completed action the effects of which are noticeable // lasting at the moment of speaking or writing about it. However it is different from the Polish completed past tense, that is why it is sometimes translated as *praesens*. In non-biblical texts Greek *perfectum* serves for the sake of variety in expressing the present tense, while in the New Testament it constitute the basis for further theological considerations. Confession of faith, the so called Corinthian Credo (1 Cor 15,3–4) and angel's blessing at the annunciation to Mary (Luke 1,28) constitute examples the theology of which is connected with the form of *perfectum* used in them. Analysed excerpts show that the Greek *perfectum* influences the comprehension of the mystery of resurrection (ἐγήγερται — resurrected // has risen from the dead and is still alive), and the words used by Gabriel to refer to Mary (κεχαριτωμένη — “you who were changed by mercy” // you who have been changed by mercy). Thanks to the use of *perfectum* inspired authors could precisely express the richness, profundity and novelty of the described theological reality. As there is no such form reflecting the meaning of *perfectum graecum* in the Polish language, it is necessary to translate it in the descriptive way or with an additional comment.

Key words: Greek *perfectum*, Resurrection, full of grace, the Immaculate Conception

Autorzy Nowego Testamentu stanęli przed trudnym zadaniem wyrażenia w ludzkim języku tajemnicy Jezusa Chrystusa wraz z jej konsekwencjami. Do tego celu wybrano grekę w jej powszechnej formie *koine*. Mówienie o Bogu i Jego sprawach w języku greckim w okresie kształtowania się nowotestamentowych pism nie było rzeczą nową, gdyż praktykę tę zapoczątkowali prawie trzysta lat wcześniej żydzi z aleksandryjskiej diaspory, dający

początek greckiemu tłumaczeniu Biblii hebrajskiej, zwanemu Septuagintą¹. Pierwsi chrześcijanie skorzystali więc z jednej strony z doświadczeń autorów Biblii greckiej, z drugiej zaś kwestie, które przyszło im wyrazić w języku greckim, stanowiły dla nich zupełną nowość i przekraczały wszelkie dotychczasowe dywagacje teologiczne. O wyborze greki na język nowotestamentowych rozważań teologicznych i w konsekwencji wprzęgnięciu gramatyki greckiej w przedstawienie prawd teologicznych zdecydowały dwie kwestie: powszechne użycie greki *koine* w ówczesnym świecie (odpowiednik dzisiejszego języka angielskiego) oraz znana im Biblia grecka (w wersji Starego Testamentu).

Na szczególną uwagę zasługuje użycie w tekstach nowotestamentowych tzw. *perfectum* greckiego (*perfectum graecum*). Forma ta oznacza czynność dokonaną, której skutki trwają w momencie mówienia lub pisania o niej. Jest ona jednak różna od polskiego czasu przeszłego dokonanego, stąd nieraz tłumaczy się ją jako *praesens*. W tekstach pozabiblijnych *perfectum* greckie funkcjonuje jako urozmaicenie czasu teraźniejszego, natomiast w Nowym Testamencie może stanowić podstawę do dalszych rozważań teologicznych².

Przykładem tekstów, w których teologia związana jest z pojawiającą się w nich formą *perfectum*, jest m.in. wyznanie wiary, tzw. Credo korynckie (1 Kor 15,3–5), oraz pozdrowienie anielskie w czasie zwiastowania Maryi (Łk 1, 28). Celem niniejszego artykułu jest ukazanie treści teologicznych wyrażonych dzięki specyfice *perfectum* greckiego. Analizie zostaną poddane występujące w powyższych fragmentach biblijnych formy *perfectum* greckiego ἐγήγερται (zmartwychwstał i żyje nadal) oraz κεχαριτωμένη (obdarzona i trwale przemieniona łaską).

Ἐγήγερται (zmartwychwstał i żyje nadal)

Greckie *perfectum* zostało m.in. wprzęgnięte w wyrażenie najważniejszej prawdy chrześcijaństwa — tajemnicy zmartwychwstania Jezusa. Znajduje się ono w najstarszym chrześcijańskim wyznaniu wiary w zmartwychwstanie Jezusa. Tekst, w którym wyznanie to jest zapisane — Pierwszy List apostoła Pawła do Koryntian (stąd nazwa Credo korynckie) — datuje się

¹ Por. W. PIKOR: *Jak powstało Pismo Święte? Historia tekstu Biblii*. Kielce 2010, s. 135.

² Zob. A. PIWOWAR: *Greka Nowego Testamentu. Gramatyka*. Kielce 2010, s. 187; A. PACIOREK: *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego*. Kielce 2001, s. 89; M. AUERBACH, M. GOLIAS: *Gramatyka grecka*. Warszawa 1962, s. 187.

na lata 52–57 po Chrystusie³. Z pewnością wyznanie to jest jednak jeszcze starsze, gdyż, jak sam Apostoł wspomina i co potwierdza analiza językowa, syntetyczne sformułowanie dotyczące głównych prawd wiary nie jest jego autorstwa, lecz zostało przez niego przejęte⁴. Najprawdopodobniej sięga ono czasów pobytu Pawła w gminie jerozolimskiej lub antiocheńskiej, a więc lat trzydziestych I wieku, czasu bardzo bliskiego wydarzeniom, do których się odnosi⁵.

Wyznanie brzmi:

Przekazałem wam na początku to, co przejąłem, że Chrystus umarł – zgodnie z Pismem – za nasze grzechy, że został pogrzebany, że zmartwychwstał trzeciego dnia, zgodnie z Pismem: i że ukazał się Kefasowi, a potem Dwunastu. [1 Kor 14, 3–5]

Wydarzenie zmartwychwstania zmarłego i pogrzebanego Jezusa zostało w tym wyznaniu wiary wyrażone za pomocą czasownika ἐγείρω⁶. Termin ten w zależności od formy gramatycznej może przyjmować następujące znaczenia: w sensie przechodnim – obudzić ze snu, ściągnąć kogoś z łoża, ustanowić, podnieść, uzdrowić i wskrzesić z martwych; w sensie nieprzechodnim – powstać ze snu, budzić się, wystąpić, powstać i powstać z martwych, zmartwychwstać⁷. Nigdzie poza Nowym Testamentem słowo ἐγείρω nie występuje w zestawieniu z dopełnieniem „z martwych” (ἐκ νεκρῶν) i nie jest łączone z ideą wskrzeszenia, wydobywania, wyrwania, odwoływania

³ Rok powstania Pierwszego Listu do Koryntian pozostaje sprawą dyskusyjną. Większość naukowców opowiada się za czasem pomiędzy rokiem 52 i 57. Por. J. MURPHY-O'CONNOR: *Pierwszy List do Koryntian*. W: *Katolicki komentarz biblijny*. Red. R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY. Red. nauk. wydania polskiego W. CHROSTOWSKI. Warszawa 2001, s. 1322; W. RAKOCY: *Paweł Apostoł. Chronologia życia i pism*. Częstochowa 2003, s. 227.

⁴ Zob. A. PACIOREK: 1 Kor 15, 3b-8 syntezą chrześcijańskiej doktryny o śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa. „Roczniki Biblijne” 2010, T. 2 (57), s. 125.

⁵ Zob. H. LANGKAMMER: *Śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa w najstarszych formułach wiary*. W: *W posłudze Słowa Pańskiego. Księga pamiątkowa poświęcona ks. prof. dr. hab. Józefowi Kudasiewiczowi z okazji 70-lecia urodzin*. Red. S. BIELECKI, H. ODRON, H. WITCZYK. Kielce 1997, s. 290.

⁶ Obok ἐγείρω autorzy Nowego Testamentu na określenie czynności powstania z martwych używają także terminu ἀνίστημι. Czasownik ten tłumaczy się jako „wzniesić, postawić, podnieść się i zmartwychwstać”. Oba czasowniki są więc bliskoznaczne, przy czym słowo ἐγείρω podkreśla działanie z zewnątrz, powodujące czynność powstawania z martwych, natomiast ἀνίστημι wskazuje na własną inicjatywę określanego tym działania. Na pytanie, dlaczego w jednych tekstach pojawia się pierwszy czasownik, a w innych drugi, odpowiada m.in. Jan Łach. Idem: *Problem interpretacji pojęć określających zmartwychwstanie*. „Communio” 1985, nr 5, z. 2, s. 44.

⁷ R. POPOWSKI: *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych. Warszawa 1997, s. 152–153.

ze stanu śmierci⁸. Autorzy nowotestamentowi czasownikiem ἐγείρω opisują więc budzenie Jezusa podczas burzy na jeziorze i budzenie Piotra w więzieniu, ukazując sytuację „podźwignięcia” chorego przez Boga oraz, dokonywaną przez Boga Ojca lub przez Jezusa, czynność przywracania zmarłego do życia. Najczęstszym biblijnym użyciem tego terminu jest odniesienie go do oznaczenia powstania z martwych (zmartwychwstania) Jezusa⁹.

Pod względem gramatycznym forma ἐγήγερται może wyrażać zarówno stronę medialną¹⁰, jak i bierną czasownika ἐγείρω¹¹. W pierwszym przypadku wyrażenie przyjmowałoby znaczenie nieprzechodnie — zmartwychwstanie byłoby pojmowane jako czynność Chrystusa (zmartwychwstał), w drugim należałoby je pojmować jako formę przechodnią — zmartwychwstanie byłoby działaniem Boga, który wskrzesza Chrystusa (został wskrzeszony). Bardziej prawdopodobne, właściwe dla omawianego Credo wydaje się znaczenie bierne wyrażenia ἐγήγερται, wskazujące na udział Boga Ojca w zmartwychwstaniu (tzw. *passivum divinum*). Według egzegetów odpowiada ono pierwotnemu wypowiedzianiu się na temat zmartwychwstania Jezusa i lepiej harmonizuje z kontekstem¹².

W polskim przekładzie Credo korynckiego znajdują się cztery czasowniki w czasie przeszłym dokonanym: umarł, został pogrzebany, zmartwychwstał i ukazał się. Tłumaczenie to jest w pełni poprawne, choć z konieczności niedoskonałe, gdyż w oryginale greckim tekst zawiera tylko trzy formy czasu dokonanego: czasowniki mówiące o śmierci (ἀπέθανεν — ind. aor. act. 3 sg. „umarł”), pogrzebie (ἐτάφη — ind. aor. pass. 3 sg. „został pogrzebany”) i ukazaniu się (ὤφθη — ind. aor. pass. 3 sg. „ukazał się”). Ujęte w formę aorystu wskazują na jednorazową i zakończoną czynność w przeszłości. Natomiast czasownik opisujący czynność zmartwychwstania występuje w formie greckiego *perfectum* (ἐγήγερται — ind. perf. pass. 3 sg.), wskazującego nie tylko na dokonanie czynności, ale poprzez podkreślenie wpływu skutków czynności z przeszłości, będącego pogłębieniem czasu teraźniejszego. Zmartwychwstanie wyrażone gramatyczną formą *perfectum* wskazuje na działanie Boga, którego skutki trwają¹³. Chcąc oddać w języku polskim ten

⁸ Zob. J. ŁACH: *Problem interpretacji pojęć...*, s. 44.

⁹ Metafora snu jako śmierci jest obecna w Nowym Testamencie. Zmartwychwstanie Jezusa („obudzenie”) wyrażone jest w formie pasywnej czasownika ἐγείρω w następujących tekstach: Mt 16,21; 17,9.23; 20,19; 26,32; 27,63.64; 28,6.7; Mk 14,28; 16,6.14; Łk 9,22; 24,6.34; J 2,22; 21,14; Rz 4,25; 6,4.9; 7,4; 8,34; 1 Kor 15,4.12.13.14.16.17.20; 2 Kor 5,5; 2 Tm 2,8.

¹⁰ Forma ἐγήγερται przyjmuje znaczenie medialne w następujących tekstach: Mk 4,27; 6,14.16; 12, 25.26.

¹¹ Zob. A. PIOWAR: *Greka Nowego Testamentu...*, s. 265, 311.

¹² Dopiero rozwój chrystologii doprowadzi do częstszego ukazywania zmartwychwstania jako czynności Jezusa. Zob. A. PACIOREK: *1 Kor 15, 3b—8...*, s. 131

¹³ Forma *perfectum* w odniesieniu do zmartwychwstania pojawia się jeszcze w Drugim Liście do Tymoteusza (2 Tm 2,8), we fragmencie, w którym można dopatrywać się formuły wiary

aspekt trwania w terażniejszości skutków dokonanego działania, wyrażenie ἐγήγερται należałoby przetłumaczyć opisowo: „zmartwychwstał i jest zmartwychwstały” czy też „powstał ze śmierci do życia i żyje nadal”.

Użyte w odniesieniu do zmartwychwstania Jezusa *perfectum* podkreśla więc, że nie jest to wydarzenie tylko z przeszłości, ale rozciąga się na terażniejszość — Chrystus żyje jako zmartwychwstały. Skutek zmartwychwstania trwa — Jezus żyje w terażniejszości. Tak dla pierwotnego Kościoła, jak i dla Pawła Chrystus nie jest umarły, ponieważ po zmartwychwstaniu należy do żywych. Forma ἐγήγερται wskazuje, że zmartwychwstanie jest absolutnie nową rzeczywistością, w której nie chodzi o zwykły powrót do poprzedniego życia, poddanego ograniczeniom czasowym, ukierunkowanego na ponowny koniec w śmierci, tak jak w przypadku bohaterów wskrzeszeń: Łazarza, córki Jaira, młodzieńca z Nain, ale o życie niekończące się, stale trwające. Poprzez *perfectum* zostało więc wyrażone definitywne zwycięstwo Jezusa nad śmiercią. Od tej pory Jezus już nie umrze, gdyż ostatecznie pokonał śmierć i nie jest już pod jej władaniem. Konsekwencją zmartwychwstania i życia bez końca jest konieczność nowej formy cielesności, właściwej dla wieczności. Paweł rozwija tę myśl w dalszej części Pierwszego Listu do Koryntian (1 Kor 15,44), mówiąc o nowym ciele duchowym (σῶμα πνευματικόν) człowieka niebieskiego (ὁ ἐπουράνιος), którego zasadą istnienia jest duch (πνεῦμα). Jest ono całkowicie różne od ziemskiego, naturalnego i zmysłowego ciała (σῶμα ψυχικόν) z tchnieniem życia (ψυχή)¹⁴. Temat nowej rzeczywistości po zmartwychwstaniu pojawia się też w dyskusji Jezusa z saduceuszami przywołującymi przypadek kobiety, która przeżyła siedmiu mężów, i stawiającymi pytanie o to, czyją będzie żoną, gdy wszyscy powrócą do życia. W odpowiedzi Jezus przedstawia życie po śmierci jako stan zupełnie inny od egzystencji ziemskiej — ci, którzy zmartwychwstaną, nie będą się już żenić ani za mąż wychodzić, albowiem będą podobni do duchów niebieskich (Mk 12, 18–27 i Mt 22, 23–33, Łk 10, 27–40)¹⁵. Jest to rzeczywistość całkowicie przekraczająca ludzkie pojmowanie.

(„pamiętaj na / miej na względzie / Jezusa Chrystusa powstałego z martwych /ἐγηνερμένον/”) oraz w Pierwszym Liście do Koryntian (1 Kor), w nawiązaniu do korynckiego wyznania wiary (15,12.13.14.16.17.20). Poza tradycją Pawłową wyrażenie to występuje też w Ewangelii (Mt 11,11) — w opisie pozycji Jana Chrzciciela wobec ludzi Starego Testamentu: „pomiędzy narodzonymi z niewiast nie powstał (ἐγήγερται) większy od Jana Chrzciciela”. Por. J. ŁACH: *Wyznanie wiary zapisane w 1 Kor 15*, 3–8. „Studia Bobolanum” 2000, nr 11, s. 397.

¹⁴ Zob. F. ALTERMATH: *Du corps psychique au corps spirituel: interprétation de 1 Cor 15*, 35–49 par les auteurs chrétiens des quatre premiers siècles. Tübingen 1977; a także M. TEANI: *Corporeità e risurrezione. L'interpretazione di 1 Cor 15*, 35–49 nel Novecento. Roma–Brescia 1994; J. ŁACH: *Wyznanie wiary...*, s. 397–398; A. PACIOREK: *1 Kor 15*, 3b–8..., s. 131–132.

¹⁵ Zob. O. SCHWANKL: *Die Sadduzaerfrage (Mk 12, 18–27 par.): Eine exegetisch-theologische Studie zur Auferstehungserwartung (BBB 66)*. Frankfurt/M. 1987; J. ŁACH: *Wyznanie wiary...*, s. 397–398; A. PACIOREK: *1 Kor 15*, 3b–8..., s. 131–132.

Próbą zbliżenia się do tajemnicy zmartwychwstania jest obrazowy sposób jej wyrażenia, jako powstania ze snu śmierci (ἐγείρω), i forma *perfectum* wskazująca na trwanie skutków tego wydarzenia w teraźniejszości. Słowo ἐγήγερται jest jednak zbyt ubogie, by wyrazić całe bogactwo treści rzeczywistości, którą przywołuje¹⁶.

Κεχαριτωμένη (obdarzona i trwale przemieniona łaską)

Innym przykładem greckiego *perfectum* stanowiącego podstawę do pogłębionych rozważań teologicznych jest termin κεχαριτωμένη. Słowo to występuje w całej Biblii tylko raz (tzw. *hapax legomenon*). Używa go Łukasz Ewangelista, przytaczając pozdrowienie anioła Gabriela skierowane do Maryi podczas zwiastowania w Nazarecie: „Błogosławiona jesteś pełna łaski (κεχαριτωμένη), Pan z Tobą” (1,28).

Polski dwuwyrazowy odpowiednik terminu κεχαριτωμένη — zwrot „pełna łaski” — opiera się nie na greckim pierwowzorze, lecz na jego rozpowszechnionym łacińskim przekładzie w Wulgacie, wyrażeniu *gratia plena*. Stąd tłumaczenie to jest nieprecyzyjne i nieadekwatne do formy gramatycznej κεχαριτωμένη¹⁷. Alternatywny łaciński przekład κεχαριτωμένη, nawiązujący do morfologii oryginalnego słowa termin *gratificata* (obdarzona łaską; ta, która jest ubogacona łaską), pomimo swej poprawności gramatycznej nie przyjął się i nie wpłynął na inne tłumaczenia w takim stopniu jak propozycja Hieronima¹⁸.

Termin κεχαριτωμένη to imiesłów rodzaju żeńskiego greckiego czasu *perfectum* w stronie biernej, pochodzący od czasownika χαριτόω. Czasownik ten

¹⁶ Ibidem, s. 132.

¹⁷ Zob. A. KŁAWEK: *Ave Maria*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1951 (6), nr 1–2, s. 31. Według René Laurentina „tłumaczenie Wulgaty (*gratia plena*) przedstawia poprawną interpretację dogmatyczną, lecz jest to raczej wyjaśnienie niż tłumaczenie”. IDEM: *Matka Pana: krótki traktat teologii maryjnej*. Przeł. Z. PROCZEK. Warszawa 1989, s. 39. Natomiast ks. Michał Bednarz podkreśla, że wyrażenie „pełna łaski” „nie oddaje odcieni imiesłowu greckiego ani też strony biernej, która wskazuje na przyczynę”. IDEM: *W słowie „kecharitōmenē” kryje się wielkość i godność Maryji*. W: *Maryja — Orantka doskonała. W maryjnej szkole modlitwy*. Red. A. GAŚSIOR, J. KRÓLIKOWSKI, P. ŁABUDA. Tarnów 2008, s. 61.

¹⁸ Powodem odrzucenia słowa *gratificata* była możliwość jego dwuznacznego rozumienia: obok znaczenia religijnego nawiązującego do obsypania łaską (św. Augustyn), termin ten w literaturze starożytnej odnosił się także do bycia miłym i uprzejmym (Cyceron, Laktancjusz, Liwiusz). Świeckie znaczenie zacierало bezpośrednie i ścisłe powiązanie *gratificata* z *gratia*, łaską Bożą. Zob. S. Bzowski: *Gratia plena czy gratificata?* „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1973 (26), nr 1, s. 48–49.

występuje w Biblii trzy razy: raz w Starym Testamencie (Syr 18, 17) i dwukrotnie w Nowym Testamencie (Łk 1, 28; Ef 1, 6)¹⁹. Termin *χαριτόω* należy do grupy czasowników greckich kończących się na *— óω* o charakterze sprawczym lub przyczynowym, wskazujących zawsze na działanie dokonujące zmiany w przedmiocie lub osobie (np. *λευκώω* — wybielić, *δουλόω* — uczynić niewolnikiem).²⁰ Ponieważ rdzeniem czasownika *χαριτόω* jest *χάρις* — łaska, stąd oznacza on tyle, co obdarzać dobrocią, łaską; przemieniać kogoś przez obdarzenie łaską, czyniąc go przez to miłym i przyjemnym, pełnym wdzięku oraz świętym²¹.

Forma *perfectum* tego czasownika wskazuje natomiast na stan będący skutkiem tego działania. Wyrażenie *κεχαριτωμένη* podkreśla jednorazową czynność udzielania łaski w przeszłości w taki sposób, że spowodowała ona istotową zmianę w przedmiocie działania²². Używając *perfectum*, autor natchniony zakomunikował, iż w momencie pozdrowienia Maryja znajduje się w sytuacji zapoczątkowanej wobec niej w przeszłości, w sytuacji, której skutki nadal trwają. Od zawsze była i pozostaje na zawsze przedmiotem szczególnego upodobania Bożego. W chwili przybycia anioła przyszła Matka Jezusa jest już przemieniona wcześniejszym obdarowaniem łaską. *Perfectum* wyrażające ciągłość skutków uprzedniego działania wskazuje też, że stan ten jest stały i trwale, nie przejściowo posiadany²³. Sprawcę tej przemiany sugeruje, występująca bez podmiotu, strona bierna imiesłowu *κεχαριτωμένη*. Brak podmiotu strony biernej w tekstach biblijnych służy zwykle zaznaczeniu, że za tą czynnością stoi działanie Boże i On sam jest jej wykonawcą (tzw. *passivum theologicum*). Natura strony biernej wskazuje ponadto, że jest to działanie na Maryję. Niemożliwe jest natomiast, by doszło do samoobdarowania się, a co za tym idzie — do samoprzyjęcia stanu przemiany łaską,

¹⁹ Niektórzy badacze sądzą, że czasownik *χαριτόω* występuje w Biblii pięć razy: w Septuagincie dwa razy: Syr 9,8 (wariant) i 18, 17; raz w tłumaczeniu Symmachu: Ps 17(18), 26; i w Nowym Testamencie dwa razy: Łk 1, 28 i Ef 1, 6. Zob. M. BEDNARZ: *W słowie „kecharitōmenē”...*, s. 58.

²⁰ Zob. I. DE LA POTTERIE: *Kecharitōmenē en Lc 1, 28. Étude exégétique et théologique*. „Biblica” 1987, nr 68, s. 357–382, 480–508.

²¹ Zob. R. POPOWSKI: *Wielki słownik grecko-polski...*, s. 652; a także J. KOZYRA: *Maryja — pełna łaski („kecharitōmenē”) i błogosławiona („eulogemenē”)*. W: *Rocznice, które... wspominają, uobecniają i zapowiadają. Zagadnienia teologiczne, socjologiczne i historyczne*. Red. J. KOZYRA, M. ŁUCZAK. Katowice—Piekary Śląskie 2005, s. 182.

²² Por. M. ROSIK: *Niepokalana — pełna łaski. Przyczynek do interpretacji terminu „kecharitōmenē”* (Łk 1,28). W: *Misterium Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Materiały sesji naukowej na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu z okazji 150. rocznicy ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*. 16 XII 2004. Red. W. WOŁYNIEC. Wrocław 2004, s. 10.

²³ Zob. P. KASŁOWSKI: *Zwiastowanie Łk 1, 26–38*. W: *Słowo pojednania. Księga Pamiątkowa z okazji siedemdziesiątych urodzin księdza Michała Czajkowskiego*. Red. J. WARZECHA. Warszawa 2004, s. 166

gdyż czasownik χαριτώ nie posiada strony zwrotnej²⁴. Strona bierna stawia więc Maryję w bezpośredniej bliskości Boga, jako przedmiot jego działania. W związku z tym wyrażenie κεχαριτωμένη należałoby tłumaczyć w sposób opisowy: „napełniona przez Boga i pełna łaski”, „trwale przemieniona przez Boga i obdarowana, wypełniona łaską” lub też „Ty, któraś była i jesteś napełniona łaską”²⁵.

Porównanie opisu zwiastowania z relacjami powołania wybrańców Bożych w Starym Testamencie zwraca uwagę na fakt, że imiesłów κεχαριτωμένη występuje jako imię własne Maryi²⁶. W tradycji biblijnej imię oznacza osobę i odnosi się do jej najgłębszej istoty. Jego nadanie zakłada obdarzenie pewnymi pełnomocnictwami²⁷. Forma *perfectum* — κεχαριτωμένη charakteryzuje więc osobę Maryi. Ponieważ jest to imiesłów trybu orzekającego, stan przez niego opisywany nie jest przypuszczeniem, ale faktem realnym i pewnym²⁸. Waga tego „drugiego” imienia Maryi uwidacznia się w zestawieniu go z analogicznym „drugim” imieniem Jezusa ó ἡγαπημένος z Listu do Efezjan (Ef 1, 6). W obu przypadkach ta sama forma gramatyczna (*participium perfecti passivi*) służy podkreśleniu tożsamości osób, do których się odnosi. Jezus jest umiłowany (ἡγαπημένος) od wieków przez Ojca, podczas gdy Maryja jest obdarowana w przeszłości łaską (κεχαριτωμένη). I tak jak nic nie wskazuje na ograniczenie miłości Ojca do Syna (Ef 1, 6), tak nie można upatrywać ograniczenia łaski przyszłej Matce Zbawiciela, która jest obdarowana jej pełnią (Łk 1, 28)²⁹. W zależności więc od tłumaczenia, z jednej strony imię κεχαριτωμένη podkreśla więzi osobowe między Maryją a Bogiem („obdarowana przez łaskę”), z drugiej natomiast wyjątkowy stan, w jakim się znajduje („pełna łaski”)³⁰.

Naturę łaski, którą obdarowuje Bóg, wyjaśnia Paweł w Liście do Efezjan. Spośród autorów nowotestamentowych tylko on i Łukasz posługują

²⁴ Gramatyczna forma imiesłowu biernego czasu *perfectum* dla strony biernej i czynnej jest identyczna. Brak strony czynnej czasownika χαριτώ wskazuje jednoznacznie na stronę bierną imiesłowu κεχαριτωμένη. Por. A. PIWOWAR: *Greka Nowego Testamentu...*, s. 279; także M. JAWOR: *Łk 1, 28 w relacji do niepokalanego poczęcia Maryi*. „Salvatoris Mater” 2004 (6), s. 328; M. BEDNARZ: *W słowie „kecharitōmenē”...*, s. 58.

²⁵ Obok powyższych wysuwa się także następujące propozycje przełożenia terminu κεχαριτωμένη: „Ty któraś była i pozostajesz przedmiotem życzliwości ze strony Boga”, „Ty byłaś i pozostajesz przedmiotem łaski Bożej”, „Wybrana przez Boga”, „Uprzywilejowana”, „Która znalazłaś łaskę”. Por. M. BEDNARZ: *W słowie „kecharitōmenē”...*, s. 60.

²⁶ Por. K. GRZESICA: *Specyfika powołania Maryi na tle powołań starotestamentalnych*. W: *Matce Chrystusa*. Red. T.M. DĄBEK. Kraków—Tyniec 2001, s. 56.

²⁷ Por. *Imię*. W: *Leksykon biblijny*. Red. F. RIENECKER, G. MAIER. Warszawa 2001, s. 284.

²⁸ Por. M. JAWOR: *Łk 1, 28 w relacji...*, s. 328.

²⁹ Zob. K. STOCK: *Le prime pericopi della storia dell'infanzia in Lc 1—2*. Roma 1990, s. 88.

³⁰ Por. J. KUDASIEWICZ: *Matka Odkupiciela*. Kielce 1991, s. 34; J. KOZYRA: *Maryja — pełna łaski...*, s. 183; P. KASIEŃSKI: *Zwiastowanie...*, s. 58.

się terminem χαριτόω. Apostoł Narodów stwierdza, że każdy wierzący jest powołany do tego, by dzięki działaniu łaski (χάρις) Bożej, stać się świętym (Ef 1, 4–6)³¹. Użyte przez niego wyrażenie ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς podkreśla przemieniający charakter łaski Boga w wierzących³². Kontekst wypowiedzi wskazuje natomiast, że skutkiem oddziaływania łaski Bożej jest zgładzenie krwią Jezusa grzechów człowieka, czyli zmiana jego sytuacji z grzesznika na wolnego od grzechu (Ef 1, 7)³³. Przemienienie łaską polega więc na uświęceniu człowieka przez odpuszczenie występków. W przypadku Maryi, co podkreśla forma *perfectum*, uświęcenie to jest trwałe i dokonane w przeszłości. Nazwanie Maryi κεχαριτωμένη przed poczęciem Jezusa wskazuje, że pełnia łaski nie była zależna od obecności Syna Bożego w jej łonie, ale od misji, do której została wezwana — macierzyństwa Bożego³⁴. Biorąc pod uwagę trwałość tego stanu, można przyjąć, że ta przemiana duchowa, obejmująca wyzwolenie z grzechu, jest doskonała i nieodwołalna, a skoro tak, to znaczy, że musiała się dokonać jeszcze przed poczęciem Maryi i polegała na zachowaniu od grzechu pierwotnego, a w konsekwencji także od grzechów uczynkowych. Matka Jezusa była więc nie tylko bez grzechu, ale w tym stanie pozostała do końca ziemskiej egzystencji³⁵.

Tradycja teologiczna Kościoła upatruje w implikującym ideę pełni, greckim określeniu κεχαριτωμένη, wskazanie doskonałej świętości Maryi. Na słowie tym oparto się, definiując maryjny dogmat o Jej Niepokalanym Poczęciu. Maryja, przyjmując łaskawe działanie Boga, została przez Niego przemieniona. Otrzymała od Niego uprzednio skutki tajemnicy paschalnej³⁶. Dar trwałej i całkowitej wolności od grzechu został ofiarowany Maryi ze względu na przewidziane Jej Boskie macierzyństwo³⁷. Z tego powodu dzięki łasce Bożej jeszcze przed jej ziemskim narodzeniem została wybrana jako święta i nieskalana, była taką do czasu zwiastowania i pozostała w tym stanie do końca życia³⁸. Wyrażona terminem κεχαριτωμένη pełnia łaski jest

³¹ Zob. M. Rosik: *Niepokalana — pełna łaski...*, s. 12.

³² *Echaritosen* to czasownik w aoryście strony czynnej. Wskazuje on na przemianę dokonaną w nas łaską Bożą. W Liście do Efezjan termin ten opisuje dzieło zrealizowane dzięki Jezusowi — odkupienie przez Jego Krew i odpuszczenie grzechów. Chodzi o skutek, jaki powoduje w nas łaska Boża. Jan Chryzostom, piszący po grecku, zauważył w komentarzu do Ef 1,6, że zamiarem Pawła było wskazanie na przekształcenie nas łaską (ἐχαρίτωσεν). Gdyby Apostoł chciał podkreślić, żebyśmy byli traktowani łaskawie, użyłby innego słowa — ἐχαρίσατο (od χαρίζομαι). Zob. M. Bednarz: *W słowie „kecharitōmenē”...*, s. 60.

³³ Por. P. Kasiłowski: *Zwiastowanie...*, s. 58.

³⁴ Zob. M. Bednarz: *W słowie „kecharitōmenē”...*, s. 61.

³⁵ Por. H. Witczyk: *Bóg Ojciec a Maryja w tajemnicy zwiastowania*. „Salvatoris Mater” 1999 (1) nr 2, s. 121; M. Rosik: *Niepokalana — pełna łaski...*, s. 13.

³⁶ Zob. M. Bednarz: *W słowie „kecharitōmenē”...*, s. 62.

³⁷ Por. P. Kasiłowski: *Zwiastowanie...*, s. 59.

³⁸ Zob. M. Jawor: *Łk 1, 28 w relacji...*, s. 330.

powodem obdarowania Maryi także udziałem w chwale zmartwychwstania (wniebowzięcie). Matka Jezusa jest więc dzięki łasce Bożej archetypem człowieka wolnego i zbawionego (Ef 2,15; 4, 24; Kol 3, 10). Już w doczesności zrealizowała ideał nowego, wyzwolonego z niewoli człowieka. Osiągnęła świętość, cel, do którego wezwany jest każdy chrześcijanin, oraz zbawienie, które stanie się jego udziałem dopiero w paruzji³⁹.

Forma greckiego *perfectum* κεχαριτωμένη stała się w teologii podstawą do ukazania godności i wielkości Maryi, Matki Jezusa. Na słowie tym oparto się, definiując dogmaty Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia Maryi oraz uzasadniając jej inne przywileje⁴⁰.

Podsumowanie

Analizowane wyrażenia w greckim *perfectum* ukazują, że czas ten jest dużą pomocą w wyrażeniu nowości tajemnicy zmartwychwstania (ἐγήγερται — „zmartwychwstał i żyje nadal”) oraz w ukazaniu wielkości i godności Maryi (κεχαριτωμένη — „obdarzona i trwale przemieniona łaską Boga”). Jego zastosowanie pozwoliło autorom natchnionym precyzyjnie wyrazić bogactwo, głębię oraz oryginalność opisywanej rzeczywistości teologicznej. Ze względu na brak w języku polskim formy, która odpowiadałaby dokładnie *perfectum graecum*, wymaga ono tłumaczenia w sposób opisowy bądź dodatkowego komentarza. Słowa ἐγήγερται i κεχαριτωμένη to niejedyne formy *perfectum* w Nowym Testamencie w służbie teologii. Warto pod tym kątem przeanalizować także inne terminy, np. użyty w proklamacji królestwa Bożego czasownik ἤγγικεν („przybliżyło się i jest”) czy też pojawiające się w relacjach o chrystofaniach Zmartwychwstałego świadectwo wyrażone czasownikiem ὥρακα („zobaczyłem i widzę”).

³⁹ Por. M. Rosik: *Niepokalaną — pełną łaski...*, s. 20; J. Kozyra: *Maryja — pełna łaski...*, s. 185.

⁴⁰ Niektórzy egzegeci w obręb pełni łask włączają również dar dziewiczego poczęcia. „Jeśli pełnia łask obejmuje także jej dziewicze macierzyństwo, wówczas przywilej Niepokalanego Poczęcia można rozumieć na zasadzie analogii do przywileju dziewiczego macierzyństwa: skoro Bóg chciał, aby Matka Pana pozostała integralna (nienaruszona) fizycznie, tak też zapragnął zachować nienaruszalnym przez grzech jej ducha”. M. Rosik: *Niepokalaną — pełną łaski...*, s. 22–23.

Bibliografia

- ALTERMATH F.: *Du corps psychique au corps spirituel: interprétation de 1 Cor 15, 35—49 par les auteurs chrétiens des quatre premiers siècles*. Tuebingen 1977.
- AUERBACH M., GOLIAS M.: *Gramatyka grecka*. Warszawa 1962.
- BEDNARZ M.: W słowie „*kecharitōmenē*” kryje się wielkość i godność Maryi. W: *Maryja — Orantka doskonała. W maryjnej szkole modlitwy*. Red. A. GAŚSIOR, J. KRÓLIKOWSKI, P. ŁABUDA. Tarnów 2008.
- BZOWSKI S.: *Gratia plena czy gratificata?* „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 1973 (26), nr 1.
- GRZESICA K.: *Specyfika powołania Maryi na tle powołań starotestamentalnych*. W: *Matce Chrystusa*. Red. T.M. DĄBEK. Kraków—Tyniec 2001.
- KASIŁOWSKI P.: *Zwiastowanie Łk 1, 26—38*. W: *Słowo pojednania. Księga Pamiątkowa z okazji siedemdziesiątych urodzin księdza Michała Czajkowskiego*. Red. J. WARZECHA. Warszawa 2004.
- KLAWEK A.: *Ave Maria*. „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*” 1951 (6), nr 1—2.
- KOZYRA J.: *Maryja — pełna łaski („kecharitōmenē”) i błogostawiona („eulogemenē”)*. W: *Rocznice, które... wspominają, uobecniają i zapowiadają. Zagadnienia teologiczne, socjologiczne i historyczne*. Red. J. KOZYRA, M. ŁUCZAK. Katowice—Piekary Śląskie 2005.
- LANGKAMMER H.: *Śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa w najstarszych formułach wiary*. W: *W postudze Słowa Pańskiego. Księga pamiątkowa poświęcona ks. prof. dr. hab. Józefowi Kudasiewiczowi z okazji 70-lecia urodzin*. Kielce 1997.
- LA POTTERIE I.: *De Kecharitōmenē en Lc 1, 28. Étude exégétique et théologique*. „*Biblica*” 1987.
- LAURENTIN R.: *Matka Pana. Krótki traktat teologii maryjnej*. Przeł. Z. PROCZEK. Warszawa 1989.
- ŁACH J.: *Problem interpretacji pojęć określających zmartwychwstanie*. „*Communio*” 1985, nr 5, z. 2.
- ŁACH J.: *Wyznanie wiary zapisane w 1 Kor 15, 3—8*. „*Studia Bobolanum*” 2000, nr 11.
- MURPHY-O’CONNOR J.: *Pierwszy List do Koryntian*. W: *Katolicki komentarz biblijny*. Red. R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY. Red. nauk. wydania polskiego W. CHROSTOWSKI. Warszawa 2001.
- PACIOREK A.: *Elementy składniowe biblijnego języka greckiego*. Kielce 2001.
- PACIOREK A.: *1 Kor 15, 3b—8 syntezą chrześcijańskiej doktryny o śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa*. „*Roczniki Biblijne*” 2010, T. 2 (57).
- PIKOR W.: *Jak powstało Pismo Święte? Historia tekstu Biblii*. Kielce 2010.
- PIWOWAR A.: *Greka Nowego Testamentu. Gramatyka*. Kielce 2010.
- POPOWSKI R.: *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych. Warszawa 1973.
- RAKOCY W.: *Paweł Apostoł. Chronologia życia i pism*. Częstochowa 2003.
- ROSİK M.: *Niepokalaną — pełną łaski. Przyczynek do interpretacji terminu „kecharitōmenē” (Łk 1,28)*. W: *Misterium Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Materiały sesji naukowej na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu z okazji 150. rocznicy ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*. 16 XII 2004. Red. W. WOŁYNYEC. Wrocław 2004.
- SCHWANKL O.: *Die Sadduzaerfrage (Mk 12, 18—27 par.): Eine exegetisch-theologische Studie zur Auferstehungserwartung*. Frankfurt/M. 1987.
- STOCK K.: *Le prime pericopi della storia dell’infanzia in Lc 1—2*. Roma 1990.
- TEANI M.: *Corporeità e risurrezione. L’interpretazione di 1 Cor 15, 35—49 nel Novecento*. Roma—Brescia 1994.